

МЕДІАОСВІТА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МЕДІАКУЛЬТУРИ УЧНІВ

У статті автором порушена проблема медіаосвіти, що сприяє становленню медіакультури дітей шкільного віку; проаналізовані тлумачення медіаосвіти; звернено увагу на важливість медіаосвітньої діяльності соціального педагога.

Ключові слова: *медіаосвіта, медіакультура, теорії медіаосвіти, засоби масової інформації, медіатекст.*

Постановка проблеми. Сучасний світ, що символічно названий інформаційною епоєю, пронизаний потужним потоком інформації. Кожного дня людина є споживачем продукції радіомовлення, телевізійних трансляцій, інтернет-видань, що формують певне бачення різних проблем, дозволяють їй бути обізнаною, мобільною. Разом з тим, мас-медіа несуть загрозу, оскільки людина часто є маніпульованою, витрачає багато часу, не помічаючи його плину, у пошуках "задоволеня" від віртуального життя. Особливо означена проблема стосується дітей та підлітків. Окреслене спонукає до пошуків шляхів, засобів формування медіакультури дітей шкільного віку.

Проблема медіакультури стала предметом наукової уваги Н. Кирилової, Л. Мастермана, М. Скиби, О. Сергєєвої та ін. Значення медіаосвіти для становлення особистості аналізували О. Бурім, І. Задорожна, Л. Зазнобіна, Т. Кузнецова, А. Литвин, О. Федоров та ін. Попередженням комп'ютерної адикції займалися Т. Веретенко, Ю. Вінтюк, Н. Дикун, Н. Максимовська, Н. Сергєєва, М. Снітко та ін.

Метою статті є розгляд медіаосвіти як засобу формування медіакультури дітей шкільного віку, з'ясування ролі соціального педагога у даному процесі.

Результати теоретичного аналізу. У Державній Концепції впровадження медіаосвіти в Україні *медіакультуру* визначено як сукупність інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, елементів культури комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передачі інформації, а також культури її сприймання соціальними групами та соціумом у цілому. На особистісному рівні медіакультура означає здатність людини ефективно взаємодіяти зі ЗМІ, адекватно поводитися в інформаційному середовищі [6].

Засобом формування медіакультури є медіаосвіта та вироблення медіаграмотності у дітей та молоді. Незважаючи на те, що протягом значного часу в світі розробляється теорія та практика медіаосвіти, остаточної визначеності в цьому понятті ще немає. Важливу роль у становленні та розвитку медіаосвіти відіграло ЮНЕСКО. Прийнято вважати, що вперше термін "медіаосвіта" був вжитий у 1973 р. на спільному засіданні сектору інформації ЮНЕСКО та Міжнародної ради з кіно та телебачення. Хоча деякі вчені переконані, що першу навчальну програму з медіаосвіти розробив канадський учений Г. Маклюєн у 1959 р., а активне застосування медіаосвіти в навчально-виховному процесі розпочалося в 1960-х рр. у Великій Британії, Канаді, Німеччині, США, Франції. При цьому завданням медіаосвіти було сформувати інформаційну культуру та підготувати до життя в інформаційному суспільстві [2].

У документах ЮНЕСКО вказується, що медіаосвіта – це навчання теорії та практичним умінням для опанування сучасними мас-медіа, що розглядаються як частина специфічної, автономної галузі знань у педагогічній теорії та практиці. Її слід відрізнити від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших галузей знань, таких як, наприклад, математика, фізика чи географія [4; 11; 12]. Як бачимо, фахівці ЮНЕСКО чітко відокремлюють опанування медіа від їх використання як знаряддя при навчанні іншим наукам. Вважається, що медіаосвіта пов'язана з усіма видами медіа (друкованими, графічними, звуковими, візуальними) і різними технологіями. Вона дає людям можливість зрозуміти, як масова комунікація використовується в їхніх соціумах, навчитися використовувати медіа у взаємодії з іншими людьми.

У Рекомендаціях ЮНЕСКО зазначено, що медіаосвіта покликана:

– забезпечити дітям та молоді знання того, як аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти;

- визначати джерела медіатекстів, їх політичні, соціальні, комерційні, культурні інтереси;
- інтерпретувати медіатексти і цінності, що розповсюджують медіа;
- добирати відповідні медіа для створення та розповсюдження власних медіатекстів та сприяння зацікавленості аудиторії;
- отримання можливості вільного доступу дітей та молоді до медіа як для сприйняття, так і для вироблення медіапродукції [13].

На думку фахівців ЮНЕСКО, медіаосвіта є частиною основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу на свободу самовираження і права на інформацію та є інструментом підтримки демократії. При цьому медіаосвіта рекомендується для запровадження в національні навчальні плани всіх держав, у систему додаткової, неформальної та "пожиттєвої" освіти [13]. Вважаємо, що прогресивним та важливим твердженням про те, що медіаосвіта є природним правом людини і повинна тривати, вдосконалюватися протягом усього життя.

Міжнародні концепції у напрямі становлення медіаосвіти певною мірою реалізуються і в Україні. Звернемо увагу на дослідження С. Гончаренка [1, с.203], який трактує поняття "медіаосвіти" як напрям педагогіки, представники якого виступають за вивчення школярами закономірностей масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно). Таке ж визначення наведено у соціолого-педагогічному словнику за редакцією В. Радула [10, с.131]. Згідно з педагогічним словником за редакцією М. Ярмаченка [8, с. 311], медіаосвіта є напрямом сучасної педагогіки, що передбачає вивчення школярами закономірностей масової комунікації (преси, радіо, телебачення, кіно, відео), підготовку їх до життя у сучасному інформаційному світі, опанування вмінь сприймати та осмислювати різну інформацію, особливо за допомогою технічних засобів.

Проблема медіаосвіти все частіше стає предметом дослідження українських вчених. Так, А. Литвин [7] вважає, що медіаосвіта – це навчання на матеріалі та за допомогою ЗМІ, кінцева мета якого – медіаграмотність, здатність до критичного сприйняття медіаповідомлень. При цьому він ґрунтується на думці С. Гончаренка, що основним завданням медіаосвіти є підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприймання й розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку [1].

Дослідженню поняття "медіаосвіти" присвятив свої праці Б. Потятинник [9, с. 8], який визначає медіаосвіту як науково-освітню сферу діяльності, що ставить за мету допомогти індивідові сформувати психологічний захист від маніпуляції чи експлуатації з боку мас-медіа, а також розвинути/прищепити інформаційну культуру. Медіаосвіта, на думку науковця, спрямована на масове оволодіння елементарними журналістськими навичками та новітніми технологіями, а також на захист індивідів від надміру агресивного інформаційного довкілля.

У сучасній "Енциклопедії освіти" зазначається, що медіаосвіта – це "технічні засоби створення, запису, копіювання, тиражування, зберігання, розповсюдження, сприйняття інформації та обміну її між суб'єктом (автором медіатексту) і об'єктом (масовою аудиторією), а саме: друк, фотографія, радіо, кінематограф, телебачення, відео, мультимедійні комп'ютерні системи, включаючи Інтернет" [5].

Вважаємо за необхідне звернути увагу на ґрунтовні наукові розвідки теоретика медіаосвіти О. Федорова [11], який проаналізував різні підходи до визначення медіаосвіти шляхом проведення опитувань фахівців з різних країн світу. Окрім того, він на основі вивчення поглядів західних вчених виділив вісім теорій медіаосвіти:

Ідеологічна теорія.

Її прихильники вважають, що медіа маніпулює громадською думкою, зокрема в інтересах визначених класів, рас та націй. Дитяча аудиторія є найлегшою мішенню впливу медіа. Тому пріоритетною метою медіаосвіти є спонукання аудиторії до зміни системи масової комунікації.

Протекціоністська (ін'єкційна, захисна) теорія.

Прихильники цієї теорії вважають, що медіа здійснюють сильний і у той же час негативний вплив на аудиторію. Зокрема, діти сприймають зображення насилля на екрані за зразок, який запроваджують у реальному житті. Аудиторія тут є масою пасивних споживачів, не здатною зрозуміти сутність медіаповідомлень. Метою медіаосвіти є пом'якшення негативного ефекту сильного залучення до медіа. Педагоги показують різницю між реальним та віртуальним життям, протистоять негативному медіаконтенту. Основна увага приділяється проблемам негативного зображення насильства та сексизму.

Медіаосвіта як джерело задоволення потреб аудиторії.

В аспекті даної теорії визнається, що вплив медіа на аудиторії обмежений, учні можуть самі обрати та оцінити медіатекст відповідно до своїх потреб. Таким чином, мета медіаосвіти полягає в тому, щоб допомагати учням використовувати медіа з максимальним ефектом.

Практична теорія. Вплив медіа тут також визнається обмеженим, а основним завданням є навчити школярів використовувати медіаобладнання. Тобто головна увага приділяється вивченню технічної сторони та навчання використанню приладів, у тому числі і для створення власного медіаконтенту (гуртки операторів, фотографів, комп'ютерників).

Естетична (художня) теорія. Метою медіаосвіти є допомога аудиторії в розумінні основних законів та мови медіа як різновиду мистецтва, розвиток естетичного сприйняття та смаку, здатності до кваліфікованого аналізу медіатекстів. Тому основний зміст медіаосвіти спирається на вивчення мови медіакультури, її історії, авторського світу творців. Педагоги навчають школярів критичному аналізу художніх медіатекстів, їх інтерпретації та кваліфікованій оцінці.

Семіотична теорія. Медіапедагоги цього напрямку стверджують, що медіа часто намагаються приховати знаковий характер своїх текстів. Тобто метою медіаосвіти є допомога пасивній аудиторії правильно читати тексти медіа. Основним змістом навчання стають коди та "граматика" медіатексту, тобто мова медіа, а стратегією – навчання правилам декодування медіатексту, опис його змісту, асоціацій, особливостей мови.

Медіаосвіта як засіб формування критичного мислення. Медіа тут представлені як четверта влада, котра може диктувати пріоритети (порядок денний) для аудиторії. Метою медіаосвіти є захист аудиторії від маніпулятивного впливу медіа, навчання орієнтації у медійному потоці. Педагог у процесі занять вивчає з учнями вплив медіа на індивідів та суспільство за допомогою кодів (символів), розвиває критичне мислення стосовно медіаматеріалів. Аудиторія в умовах надлишку інформації потребує орієнтира, має бути навчена сприймати та аналізувати інформацію, повинна мати уявлення про механізми та наслідки впливу медіа. Метою медіаосвіти є виховання людини, підготовленої до сприйняття інформації мас-медіа, здатної повноцінно зрозуміти та проаналізувати її, протистояти маніпуляційним впливам.

Культурологічна теорія. Її прихильники вважають, що медіа пропонує, а не нав'язує інтерпретацію текстів. Аудиторія завжди перебуває у процесі діалогу з медіатекстами та їхнього оцінювання. Аудиторія самостійно аналізує контент, вкладає в нього свою інтерпретацію. Головною метою медіаосвіти є допомогти учням зрозуміти, як медіа можуть збагатити сприйняття, знання.

Вивчення окреслених теорій медіаосвіти дає можливість проаналізувати її у різних аспектах: ідеологічному, практичному, естетичному, семіотичному, культурологічному. Іншими словами, таким чином розкриваються підходи до вивчення медіаосвіти, можна окреслити її функції. Окрім того, такий аналіз обґрунтовує множинність феномена медіакультури як результату медіаосвіти.

Враховуючи вище сказане, слід погодитися з українською дослідницею І. Дичківською [3, с.341], яка вважає, що головне завдання медіаосвіти полягає у підготовці тих, хто навчається, до життя в інформаційному суспільстві, формуванні вміння користуватися інформацією у будь-якому вигляді, здійсненні комунікації, усвідомленні наслідків впливу на людину ЗМІ. Співзвучною з цим є думка А. Литвина [7], який вбачає завдання медіаосвіти у формуванні критично мислячої, соціально активної, комунікативної особистості, яка вільно й осмислено орієнтується в медіапросторі.

Дослідник А.Литвин [7] наголошує, що на початку XXI ст. зміст і мета медіаосвіти дещо трансформувалися. Виникнення нових медіа призводить до того, що медіаосвіта сприяє переходу до елементів загальної теорії комунікацій: таке навчання дозволяє оволодівати цілісною картиною засобів створення, принципів роботи і впливу сучасних медіа на становлення особистості. До числа базових цілей медіаосвіти входять: розвиток комунікативних здібностей учнів; формування критичного мислення; навчання сприйманню інформації, перекодуванню візуального образу у вербальну знакову систему; оцінювання якості інформації, вироблення вмінь вибирати при "споживанні" інформації з мас-медіа; підвищення загальнокультурного рівня особистості.

При цьому дослідник наголошує на значущості підготовки фахівців і стверджує, що у них необхідно сформувати такі вміння: орієнтуватися в сучасному медіапросторі, розуміти основні принципи функціонування різних видів ЗМІ; розрізняти інформацію за рівнем впливу на особистість, аналізувати й оцінювати медіаповідомлення; розшифровувати та використовувати закодовану в медіаповідомленнях інформацію; знати правила культури спілкування в інформаційному суспільстві та методи захисту від можливих негативних впливів у процесі масової комунікації; розрізняти та застосовувати методи організації професійної діяльності з

використанням технології мультимедіа; збирати, обробляти, зберігати та передавати інформацію з урахуванням пріоритетів професійної діяльності; самостійно створювати медіаповідомлення в галузі професійної діяльності.

Вважаємо за необхідне зазначити, що, на думку фахівців НАПН України, пріоритетними напрямками розвитку ефективної системи медіаосвіти в Україні є:

- створення системи шкільної медіаосвіти, що передбачає розроблення психологічно обґрунтованих навчальних програм інтегрованої освіти для молодших класів загальноосвітніх шкіл;

- сприяння поширенню практики інтеграції медіаосвітніх елементів у навчальні програми з різних предметів, упровадження курсу медіакультури з урахуванням профільного навчання;

- активізація гурткової роботи, фото-, відео-, анімаційних студій, інших позакласних форм учнівської творчості медіаосвітнього спрямування;

- розроблення стандартів фахової підготовки медіапедагогів і медіапсихологів для системи освіти, спеціалізованих навчальних курсів для підготовки і перепідготовки фахівців медіаосвітнього профілю на базі вищої педагогічної та психологічної освіти;

- активізація співпраці вищих навчальних закладів, які готують фахівців для медіавиробництва і сфери мистецтва;

- проведення міждисциплінарних досліджень з проблем медіаосвіти, налагодження обміну досвідом і кадрового забезпечення викладання спеціальних дисциплін для медіапедагогів;

- організація за участю громадських об'єднань і медіавиробників різних форм позашкільної освіти, включаючи форми для дітей дошкільного віку, батьківської педагогіки, творчих студій для дітей і молоді, дитячі та молодіжні фестивалі, конкурси, проекти місцевого і всеукраїнського рівня для сприяння розвитку медіакультури і підтримки системи медіаосвіти;

- налагодження повноцінного суспільного діалогу з метою оптимізації медіаосвітньої діяльності самих медіа, підвищення психологічної та педагогічної компетентності працівників молодіжних редакцій різних медіа, поліпшення якості дитячих і молодіжних програм [6].

З метою формування в учнів медіакультури можуть бути застосовані такі форми медіаосвіти: шкільна медіаосвіта (використання медіадидактики в межах існуючих предметів), позашкільна медіаосвіта (діяльність громадських організацій, сімейна медіаосвіта), батьківська медіаосвіта (діяльність громадських шкіл свідомого батьківства, центрів по роботі із сім'ями), медіаосвіта засобами медіа (навчальні, інформаційно-аналітичні, інформаційно-розважальні програмами та медіапроекти).

На нашу думку, здійснення медіаосвітньої діяльності у навчальному закладі може покладатися на соціального педагога, оскільки безпосередньо стосується його функціоналу, а саме профілактичної, консультативної та соціально-перетворювальної функцій. Перша забезпечуватиме формування здорового способу життя учнів, попередження негативних явищ в учнівському середовищі, серед яких комп'ютерна адикція; друга окреслена нами функція покликана надавати поради як учням, так і батькам з питань, що, як показує практика, часто пов'язані з особливостями проведення вільного часу дітей шкільного віку, надмірного захоплення Інтернетом та раціонального розподілу часу школяра; третя функція спрямована на задоволення соціальних потреб учнівської молоді, соціальну адаптацію молоді, що може здійснюватися з використанням мас-медіа.

Окрім того, соціальний педагог загальноосвітнього навчального закладу може втілювати такі напрями медіаосвітньої діяльності, як: організація різних форм роботи з учнями як у школі, так і у їхній позашкільній діяльності, включення питань формування медіакультури особистості до організації роботи з батьками учнів, співпраця з громадськими організаціями з метою розвитку медіакультури та підтримки системи медіаосвіти.

Висновки. Таким чином, медіакультура формується завдяки медіаосвіті. Необхідність даного процесу обумовлена тим, що мас-медіа в умовах глобалізації та інформаційного суспільства часто вирішально впливають на те, яким люди сприймають навколишній світ. Медіаосвіта покликана надати особистості можливість самозахисту шляхом навчання критичного сприйняття медійних повідомлень. Переконані, що медіаосвіта має стати невід'ємною складовою освітньо-виховного процесу дітей та молоді, оскільки медіаджерела та медіапростір по-різному на них впливають. Цілеспрямований процес навчання ефективної та безпечної взаємодії зі ЗМІ, виховання свідомої особистості забезпечили б формування медіаімунітету учнів, зумовили значний поступ у їхньому самовихованні, самонавчанні та самоактуалізації. До реалізації зазначеного процесу мають бути залучені соціальні педагоги, що переконливо доводить аналіз функціоналу їхньої діяльності.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у виявленні та обґрунтуванні векторів у підготовці соціальних педагогів, що сприятимуть становленню медіаграмотних фахівців.

Використані джерела

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 206 с.
2. Гуріненко І.Ю. Медіаосвіта як засіб професійної підготовки фахівця цивільного захисту / І.Ю.Гуріненко // Інформаційні та телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. праць / [за ред. М.М. Козяра та Н.Г. Ничкало]. – Львів: ЛДУ БЖД, 2009. – Ч. 1. – 253 с.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: [навч. посібник] / І.М. Дичківська. –К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Жилавская И.В. Медиаобразование молодежной аудитории / В. Жилавская. – Томск: ТИИТ, 2009. – 322 с.
5. Задорожна І.Т. Медіаосвіта / І.Т. Задорожна, Т.В. Кузнецова // Енциклопедія освіти / [гол. ред. В.Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 523 с.
6. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/koncepciya-vprovadzhennya-mediaosviti-v-ukrayini>
7. Литвин А. Завдання медіаосвіти в контексті підвищення якості професійної підготовки [Електронний ресурс] / А.Литвин. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2009_4/Lytvyn.htm.
8. Педагогічний словник / [за ред. М.Д.Ярмаченка]. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 363 с.
9. Потятинник Б.В. Масова журналістська освіта – а чому б ні? / Б.В.Потятинник // МедіаКритика: щоквартальний дайджест електронного журналу. – Л.: ЗУМЦНЖ, 2005. – Ч.10. – С.7-10.
10. Соціолого-педагогічний словник / [за ред. В.В.Радула]. – К.: ЕксОб, 2004. – 304 с.
11. Федоров А.В. Медиаобразование в зарубежных странах / А.В.Фёдоров. – Таганрог: Изд-во Кучма, 2003. – 238 с.
12. Media Education. – Paris: UNESCO, 1984. – 211 p.
13. Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO // Education for the Media and the Digital Age. – Vienna: UNESCO, 1999. – P. 273-274 [Electronic resource]. – Regim of access:<http://edu.of.ru/medialibrary/>

Ren' L.V.

THE MEDIAEDUCATION AS A MEANS OF THE FORMING PUPILS' MEDIACULTURE

In the article the author disturbed the problem of mediaeducation, what help the becoming mediaculture of school age children; the interpretations of mediaeducation were analyzed; paid attention to importance of social pedagog's mediaeducation activity.

Key words: *mediaeducation, mediaculture, theories of mediaeducation, mass media, mediatext.*

Стаття надійшла до редакції 19.11.2013 р.